

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-77-34>

УДК 338.2:352]:334.7(477)

ПІДТРИМКА БІЗНЕСУ В ГРОМАДАХ В УМОВАХ ВІЙНИ

SUPPORTING BUSINESS IN COMMUNITIES IN WAR CONDITIONS

Трохимишин Сергій Леонідович

аспірант,

Поліський національний університет

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-2633-7629>**Булуй Олексій Григорович**

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри економіки, підприємництва та туризму,

Поліський національний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3368-4835>**Trokhymyshyn Sergii, Buluy Oleksiy**

Polissia National University

Мета статті полягає у дослідженні впливу війни на діяльність українського бізнесу в період 2022–2024 рр. Було проаналізовано загальний стан українського бізнесу та визначено вплив, який мала на нього війна в контексті кількості компаній, купівельної спроможності, структури зайнятості та обсягів продажу. Досліджуючи підтримку українського бізнесу державою через надання грантів слід відмітити, що фінансування державної підтримки розвитку підприємств за період 2022-2024 було одним із найбільших за часи незалежності України. Щодо підтримки бізнесу на місцевому рівні було проаналізовано успішні кейси місцевих громад. В підсумку автором була запропонована комплексна стратегія щодо розвитку бізнесу в місцевих громадах в контексті державної та міжнародної підтримки, яка покликана створити кращі умови для його зростання та сприяти формуванню вигідної співпраці з урядом та міжнародними організаціями.

Ключові слова: територіальна громада, купівельна спроможність, бізнес, місцева влада, релокація, стратегія, грант, інвестиції, бізнес-інкубатор.

The purpose of this article is to examine the impact of the war on Ukrainian business activity during the period of 2022-2024, analyze the specifics of state and local business support, and propose a comprehensive strategy for its development. The analysis identified the war's profound effects on the business environment, including a significant relocation of enterprises from eastern and southern regions to the country's central and western parts, leading to disruptions in logistical chains. This was accompanied by a shift in the regional employment structure due to mass internal migration and a critical decrease in consumer purchasing power, with the share of the population forced to save on food rising from 12.2% in 2021 to 26.2% in 2023. Despite these adversities, Ukrainian businesses demonstrated resilience, with many achieving growth in sales revenue in 2023 by finding new markets abroad. State support during this period was unprecedented, with government funding for business development in 2022-2024 being among the largest in Ukraine's history of independence. Key mechanisms included state-guaranteed loans, notably through the "5-7-9" program, and a substantial volume of microgrants, primarily directed towards establishing new businesses and developing processing enterprises. Regarding local-level business support, the study analyzed successful cases in various amalgamated territorial communities (hromadas). These initiatives, such as the creation of industrial parks (Slavuta TG), business incubators (Chortkivska TG), online sales platforms (Voznesenska TG), and business idea contests (Zhytomyr City Council), demonstrate a strong local interest in fostering a favorable business climate. This proactive stance contributed to a significant increase in local budget revenues even during wartime. As a result, the author proposed a comprehensive strategy for business development that integrates local, state, and international support. The strategy suggests creating intermediary institutions like technology parks to streamline cooperation between business and government and draws upon Israel's experience in developing its defense industry as a model for ensuring economic and national security. The overarching goal of the strategy is to foster superior conditions for business growth and scaling, thereby facilitating beneficial cooperation with government and international partners and advancing Ukraine's economic integration into the EU.

Keywords: territorial community, purchasing power, business, local government, relocation, strategy, grant, investments, business incubator.

Постановка проблеми. В умовах військового стану в Україні саме бізнес формує найбільшу фінансову складову державному бюджету та створює міцний економічний фронт. Ось чому необхідно його підтримувати як на державному так і на місцевому рівнях. Надання грантів, створення сприятливих умов для діяльності, залучення іноземних інвестицій, все це беззаперечно впливає на діяльність компаній, покращуючи їхні фінансові результати. З початку 2022 року ОТГ було впроваджено ряд проектів, які сприяли розвитку бізнесу, зокрема щодо підтримки релокованих компаній та надання місцевих грантів на розвиток малого бізнесу. За період 2022–2024 рр. український бізнес стикнувся з низкою проблем, які були пов'язані з падінням обсягів збуту, відтоком кадрів, розривом логістичних ланцюжків, блокуванням кордонів, проте спільними зусиллями з місцевою владою та державною підтримкою поступово усуває ці проблеми. Саме тому вкрай важливим завданням у контексті забезпечення економічної спроможності територіальних громад, дохідної бази місцевих бюджетів, створення нових робочих місць є підтримка українського бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження питання підтримки бізнесу на місцевому рівні були зроблені такими українськими економістами та науковцями як: Грищенко І. М., Ковтун Т. Ю. [1], Кравченко О. В. [2], Балан О.С., Шепель М.Є., Гаррі М. [7], Плотникова М. Ф., Присяжнюк О. Ф., Булуй О. Г. [10] та інш.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Нами була запропонована стратегія розвитку бізнесу в місцевих громадах в контексті державної та міжнародної підтримки, яка покликана створити сприятливі умови для його зростання.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Дослідити вплив війни на діяльність українського бізнесу в період 2022–2023 рр., проаналізувати особливості державної та місцевої підтримки бізнесу та запропонувати комплексну стратегію щодо його розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перед аналізом фактичної підтримки бізнесу в територіальних громадах доцільно визначити вплив військових дій на його функціонування [1]. Упродовж 2022 року український бізнес зіткнувся з низкою проблем та викликів, які суттєво ускладнили його діяльність. Одним із ключових чинників стало порушення логістичних ланцюгів, що зумовило необхідність релокації значної кількості

підприємств із регіонів, безпосередньо охоплених бойовими діями, а також із територій, які мали підвищені ризики через свою географічну близькість до зон активних воєнних дій [2]. На рисунку 1 представлена структура розподілу підприємств за регіонами України, що дає змогу оцінити масштаби змін у бізнес-середовищі.

Аналізуючи дані рис. 1, видно, що в регіональній структурі компаній відбулись зміни через військовий стан, зокрема зменшилась частка компаній в Херсонській, Донецькій та Луганській області з 2,19%, 3,16% та 1,08% в 2021 році до 0,83%, 1,51% та 0,22% відповідно в 2023 році. Власне ці компанії або переїхали на безпечні території, або залишились під окупацією. Разом з тим постерігалось збільшення кількості компаній, зокрема в західних та центральних регіонах. Власне така зміна локації підприємств вплинула на зміну ланцюгів доставки та збуту, що позначилось і на динаміці виручки від реалізації.

Також не менш важливий вплив на український бізнес мала зміна структури зайнятості в регіонах, що було спричинено масовою міграцією українського населення на безпечні території (рис. 2).

Аналізуючи регіональну структуру зайнятості, можна побачити зміну частки зайнятого населення в регіонах, які географічно наближені до зони бойових дій, та в регіонах, розташованих у західній частині України, що фактично було спричинено внутрішньою міграцією українців.

Окрім релокації та кадрової міграції на український бізнес значно вплинуло зменшення купівельної спроможності населення. Адже з кожним роком війни доходи населення України зменшуються, що спричинено значним зростанням цін та відносно невеликим ростом заробітних плат (рис. 3).

Аналізуючи дані рис. 3 видно, що в період війни в 2022–2023 в Україні зросла частка населення, яка змушена була економити на продуктах харчування з 12,2% в 2021 році до 26,2% в 2023 році. Слід зазначити, що більша половина українського населення живе за межею бідності, і тільки менше 2% може собі дозволити будь-які покупки, що власне і позначається на обсягах купівлі та власне збуті компаніями.

Отже, українські компанії в період 2022–2023 рр. були змушені шукати нові ринки збуту за кордоном, що позитивно позначилось на динаміці їхньої виручки від реалізації саме в 2023 році (рис. 4).

	2021	2022	2023
м. Київ	15,98	16,49	16,78
Чернігівська	2,11	2,21	2,21
Чернівецька	2,06	2,24	2,22
Черкаська	2,82	3,03	3,02
Хмельницька	3,16	3,50	3,51
Херсонська	2,19	0,88	0,83
Харківська	8,57	8,18	7,87
Тернопільська	1,95	2,19	2,16
Сумська	2,13	2,23	2,18
Рівненська	2,22	2,47	2,51
Полтавська	3,34	3,49	3,52
Одеська	6,79	6,78	6,73
Миколаївська	2,78	2,53	2,58
Львівська	6,79	7,68	7,81
Луганська	1,08	0,32	0,22
Кіровоградська	1,90	2,06	2,08
Київська	5,80	6,25	6,52
Івано-Франківська	2,82	3,13	3,16
Запорізька	3,89	2,83	2,68
Закарпатська	2,45	2,62	2,55
Житомирська	2,58	2,76	2,75
Донецька	3,16	1,72	1,51
Дніпропетровська	7,83	8,26	8,39
Волинська	2,10	2,34	2,40
Вінницька	3,48	3,80	3,82

Рис. 1. Динаміка регіональної структури кількості компаній України в період 2021–2023 рр., % [2]

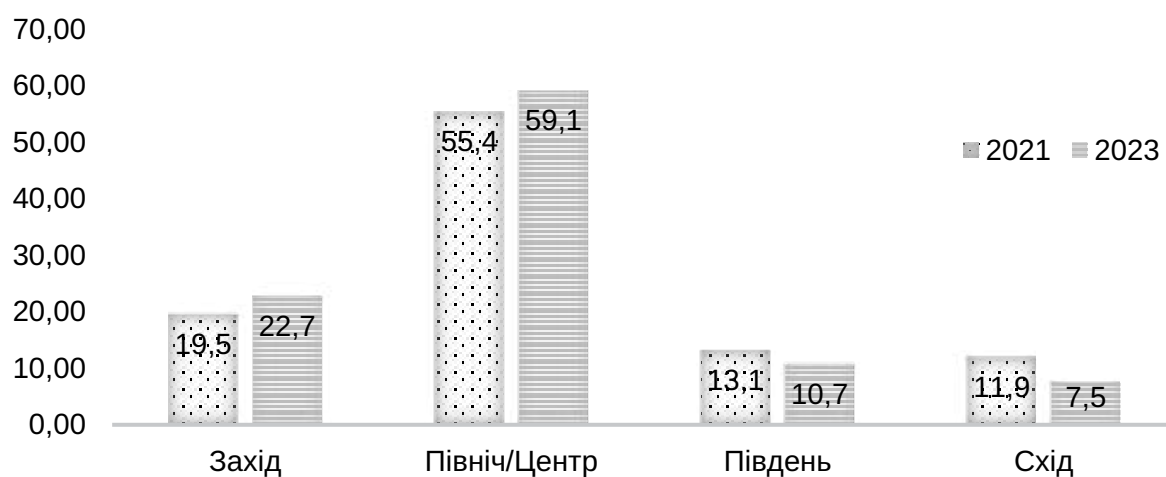

Рис. 2. Регіональна структура зайнятості в Україні у 2021 та 2023 роках, % [8]

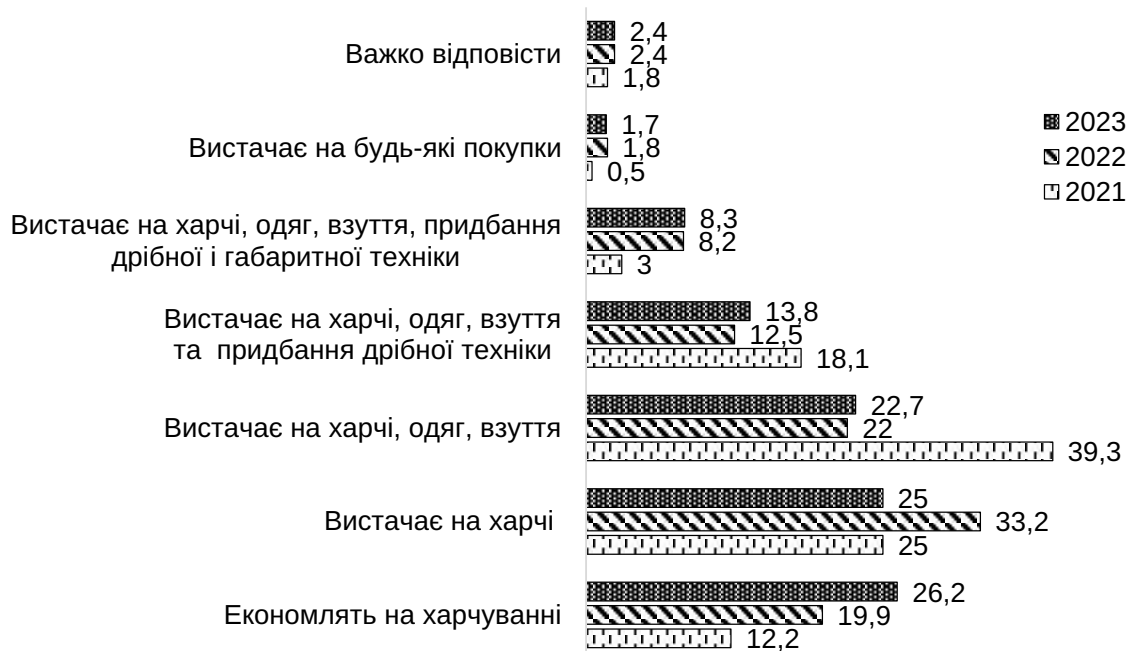

Рис. 3. Динаміка купівельної можливості українського населення за період 2021–2023, % [4]

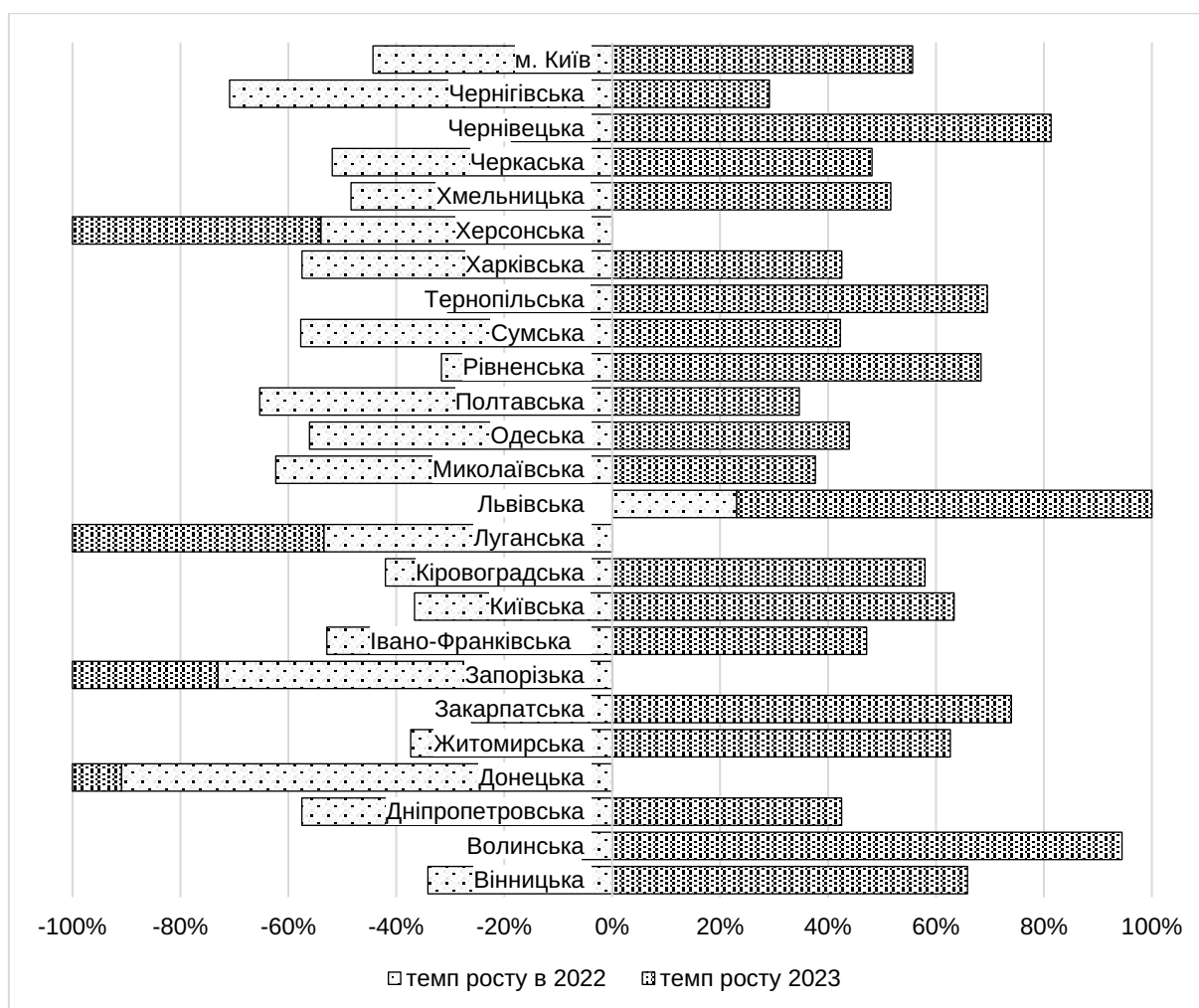

Рис. 4. Темпи росту виручки від реалізації українських компаній за період 2021–2023, % [4]

Аналізуючи дані рис. 4, видно, що в 2023 році майже в усіх регіонах виручка від реалізації компаній виросла в порівнянні до показників 2022 року. Негативна тенденція спостерігається тільки в Донецькій, Луганській, Запорізькій та Херсонській областях, що спричинено як обмеженням ринком збуту через постійні обстріли так і релокацією компаній з цих регіонів.

Повномасштабна війна в Україні призвела до руйнування інфраструктури країни, масової міграції та глибокої фінансово-економічної кризи. Проте незважаючи на війну, банківські установи продовжували видавати кредити на розвиток бізнесу в Україні та підтримувати ЗСУ на економічному фронті. Саме держава виступала гарантом кредитування та сприяла наданню кредитів українським компаніям (рис. 5).

Як видно з рис. 5, попри військовий стан в Україні банки збільшили обсяги кредитування юридичних осіб, що свідчить про комплексну підтримку розвитку українського бізнесу та сприяння його відновленню. Основною даних кредитів стала державна програма «579», яка передбачала надання безвідсоткових кредитів підприємствам.

Також суттєва допомога бізнесу надавалась через державні мікрогранти, обсяг яких наведено на рис. 6.

Ми бачимо, що в 2023 році була видана найбільша кількість мікрогрантів на суму 9,5 млрд. грн, що становило суттєву підтримку

українського бізнесу. Найбільша сума мікрогрантів була видана за період 2023-2024 рр, так як програми по видачі грантів в 2022 році ще не були до кінця сформовані та затверджені урядом.

Дослідження структури мікрогрантів наведено на рис. 7.

На основі рис. 7, видно, що в 2024 році найбільше грантів було надано за програмою власна справа – 44,5% та на розвиток переробних підприємств – 46%. Щодо розвитку садівництва та тепличного господарства, то частка грантів становила 10%. Загальна сума наданих грантів склала 7,02 млрд грн, що є суттєвою підтримкою держави, попри військовий стан.

Слід відмітити, що фінансування державної підтримки розвитку підприємств за період 2022–2024 було одним із найбільших за часи незалежності України. Водночас доцільним є посилення координації заходів фінансової політики, зокрема, фінансова та монетарна політика мають реалізовуватися у взаємозв'язку з економічною політикою, що сприятиме створенню умов для сталого зростання українського бізнесу [7].

Не менш важливої підтримки бізнесу було надано і на місцевому рівні в розрізі ОТГ, адже саме бізнес та власне його податки є основною часткою надходжень місцевих бюджетів. На рис. 8 наведена динаміка доходу ОТГ за період 2019–2023 рр.

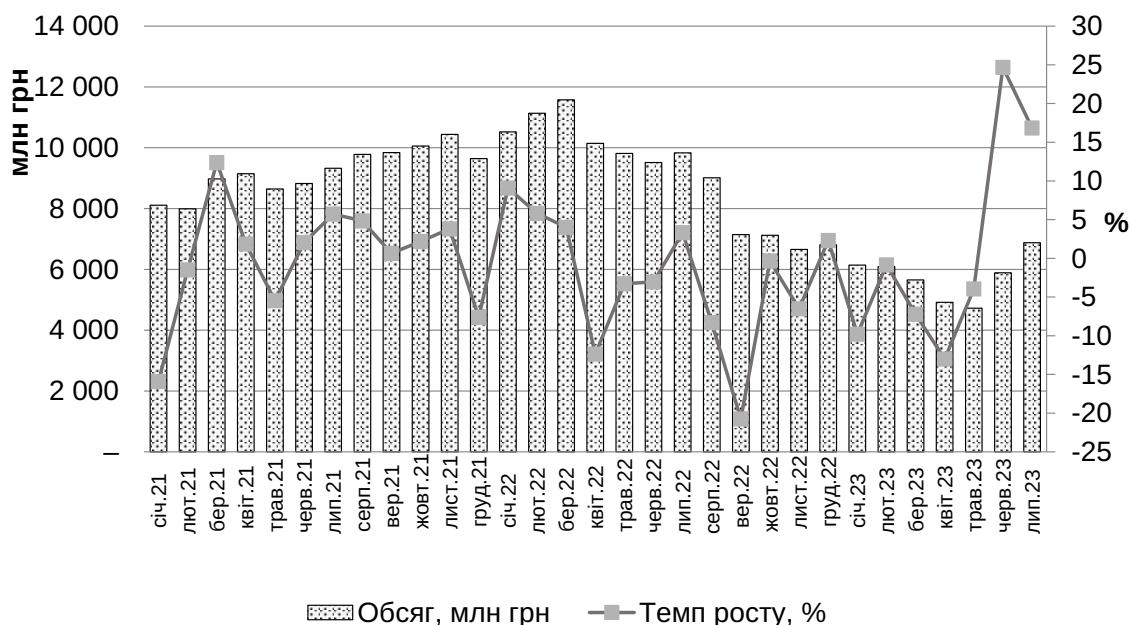

Рис. 5. Динаміка та темпи росту виданих кредитів юридичним особам за період 2021–2023 рр. [5]

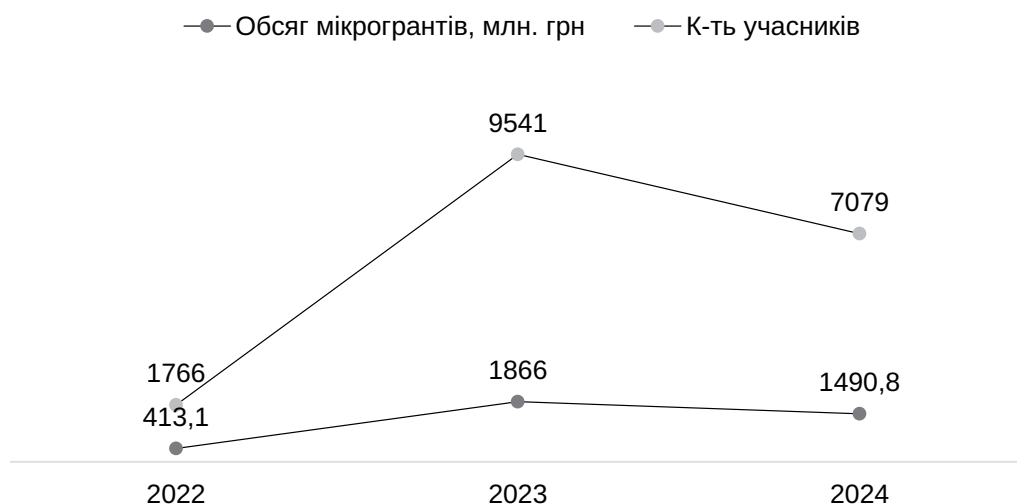

Рис. 6. Динаміка надання державних мікрогрантів на розвитку бізнесу в Україні за період 2022–2024 рр. [6]

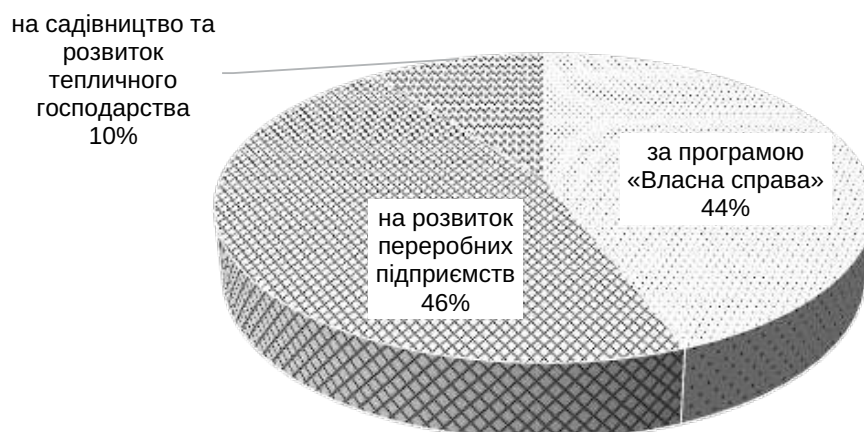

Рис. 7. Структура державних мікрогрантів в Україні в 2024 рр., % [6]

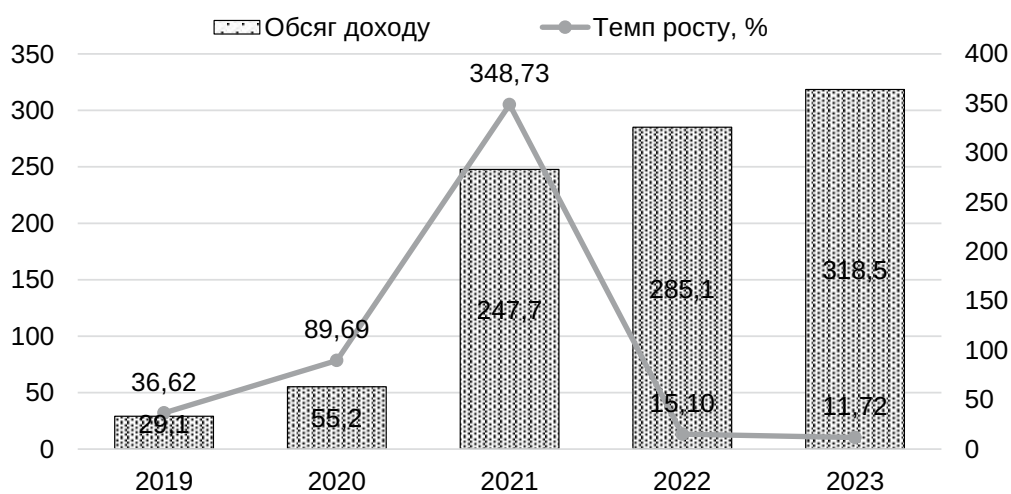

Рис. 8. Динаміка доходів ОТГ за період 2019–2023 рр., млрд. грн. [8]

Як видно з даних рис. 7 в період 2022–2023 рр. значно виросли надходження до ОТГ, що було спричинено поглибленням реформи децентралізації та власне зацікавленості громад у розвитку бізнесу на своїй території.

В табл. 1 наведено характеристику успішних практик підтримки бізнесу в ОТГ.

Наведені успішні кейси щодо підтримки бізнесу місцевими громадами є яскравим прикладом зацікавленості в його розвитку та

створені відповідних умов для успішного розвитку та зростання.

Цікавим в контексті підтримки бізнесу для України буде досвід Ізраїлю, який постійно потерпає від військових конфліктів та перебуває в умовах постійної військової загрози. Так, ізраїльські державні органи в першу чергу підтримують компанії, як малі, так і середні, які займаються виробництвом продукції оборонного призначення, в тому числі орієнтовані на експорт. Таким чином, держава забезпечує

Таблиця 1

**Характеристика програм підтримки бізнесу в місцевих громадах
в умовах військового стану [створено автором]**

Назва місцевої громади	Спосіб підтримки бізнесу
Житомирська міська рада	Міською радою Житомира був організований «Конкурс бізнес-ідей» для підприємців, які мали намір розпочати свою справу, власне така ідея сприяла росту кількості нових компаній в області
Городоцька громада	У громаді було успішно реалізовано проєкт співпраці між місцевою владою та бізнесом метою якого стала організації якісного харчування дітей у закладах освіти. Власне така співпраця показує ефективність спільної роботи бізнесу та місцевої громади
Бурштинська ТГ	В ТГ було створено ГО «Центр підтримки ініціатив та підприємництва «Гроно», яка займається консультуванням малого бізнесу, допомагає у залученні коштів та сприяє розвитку жіночого підприємництва.
Жмеринська ТГ	У ТГ створено «Агенцію розвитку громад «Фелікс», мета якої полягає у підтримці місцевого піднесу через проведення різних навчальних програм, надання консультацій та допомоги у фінансуванні їхніх проєктів.
Косівська ТГ	У Косівській громаді було створено Центр карпатської культури, який попри те, що розвиває українську культури, ще й прієє розвитку місцевого бізнесу через залучення туристів для підтримки місцевих умільців.
Миргородська ТГ	ТГ сприяє розвитку місцевого бізнесу через створення та організацію ярмарок та різних виставок, на яких підприємці мають змогу представити свої товари та збільшити таким чином обсяги продажів.
Славутська ТГ	В ТГ було створено індустріальний парк – мета якого полягає у надання місцевим підприємцям необхідної інфраструктури для розвитку виробництва. Славутська ТГ надає пільгові умови на оренду землі та підключення до комунікацій, що сприяє створенню робочих місць та залученню інвестицій.
Тростянецька ТГ	ТГ активно підтримує розвиток сільськогосподарських кооперативів та надає їм необхідну фінансову та консультаційну підтримку. Власне така ініціатива є вигідною для місцевих фермерів, які об'єднуються разом з місцевою владою для пошуку нових ринків збуту.
Чортківська ТГ	В ТГ був створений бізнес-інкубатор, який надає в оренду на вигідних умовах приміщення для малого бізнесу та проводить консультації та різні навчальні програми. Власне створений бізнес-інкубатор позитивно впливає на розвиток стартапів та інноваційної діяльності в ТГ
Вознесенська ТГ	В ТГ була створена онлайн-платформу, на якій місцеві компанії мають змогу продавати свої товари та послуги. Це є актуальним для малих компаній, які не мають змоги зробити власний веб-сайт та сприяє їхньому росту.

одразу два фронти: військовий, адже вона завжди готова до будь-яких військових конфліктів, та економічний – середній і великий бізнес з виробництва зброї та військової техніки постійно збільшує ВВП Ізраїлю [9]. Хоча втрати для бізнесу в Ізраїлі набагато менші, ніж збитки, завдані бізнесу в Україні за період військового стану, проте українським органам державної влади необхідно розглянути можливість розробки механізмів підтримки підприємств, що займаються виробництвом озброєння та військової техніки.

Досвід Ізраїлю буде доречним для України навіть в умовах миру та перемоги, адже розвиток оборонно-промислового комплексу є однією із головних гарантій безпеки країни. Також для підвищення рівня взаємодії бізнесу з органами державної влади та місцевого самоврядування необхідно запровадити інститут посередників між суб'єктами господарювання та органами державної влади, орга-

нами місцевого самоврядування, що також сприятиме підвищенню економічного потенціалу України. Власне такими посередниками можуть стати бізнес-інкубатори чи технологічні парки, які координуватимуть роботу бізнесу та представлятимуть його інтереси на місцевому та державному рівнях.

В підсумку проведеного дослідження пропонується запропонувати комплексну стратегію підтримки бізнесу місцевими громадами в співпраці з державою та міжнародними організаціями, що позитивно впливатиме та зміцнить економіку нашої країни (рис. 9).

Отже, наведена на рис. 8 стратегія щодо розвитку бізнесу має сприяти не лише створенню кращих умов для підприємств в місцевих ТГ, але й поглиблюватиме співпрацю з урядом та міжнародними організаціями, що дозволить місцевій громаді вносити свої пропозиції щодо загального розвитку українського бізнесу та його подальшій інтеграції в ЄС.

Рис. 9. Стратегія розвитку бізнесу в місцевих громадах в контексті державної та міжнародної підтримки [зроблено автором]

Висновки. Провівши дослідження умов в яких працює українських бізнес слід відзначити, що попри продовження військового стану, зменшення купівельної спроможності населення та зміни структури його зайнятості, українські компанії майже в усіх регіонах досягнули зростання продажів у 2023 р., що свідчить про їхній розвиток та підтримку як зі сторони держави так і місцевої влади. Власне досліджені приклади підтримки бізнесу на

рівні територіальних громад є свідченням їхньої зацікавленості в розвитку підприємництва та створенні відповідних умов для його зростання. Запропонована стратегія щодо розвитку бізнесу в місцевих громадах в контексті державної та міжнародної підтримки має на меті створити кращі умови для масштабування бізнесу та сприяти формування вигідної співпраці з урядом та міжнародними організаціями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Грищенко І. М., Ковтун Т. Ю. Державна підтримка бізнесу у воєнний час. *Публічне управління та національна безпека*. 2022. Вип. 2. С. 29–34.
2. Кравченко О. В. Державна підтримка малого бізнесу в умовах воєнного стану. *Публічне управління: теорія та практика*. 2022. Вип. 4. С. 45–51.
3. Економічна статистика. Економічна діяльність підприємств (2024). URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/size_20.html (дата звернення 01.02.2025).
4. Національний інститут стратегічних досліджень (2024), Прояви економічної нерівності населення в Україні в контексті забезпечення стійкості. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/proyavy-ekonomichnoyi-nerivnosti-naselennya-v-ukrayini-v-konteksti> (дата звернення 01.02.2025).
5. Основні показники діяльності банків (2024). URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/> (дата звернення 02.02.2025).
6. Грант на власну справу: як працює державна програма та хто може отримати кошти (2024). URL: <https://epravda.com.ua/rus/publications/2024/10/28/721047/> (дата звернення 01.02.2025).
7. Балан О. С., Шепель М. Є., Гарпі М. Розвиток малого підприємництва в територіальних громадах України. *Економіка та держава*. 2023. Вип. 5. С. 123–128.
8. Аналіз місцевих бюджетів за 2023 рік (2024). URL: <https://hromady.org/analiz-miscevix-byudzhativ-za-2023-rik/> (дата звернення 02.02.2025).
9. Becker, M. (2014). Israel's war business. *Der Spiegel*. URL: <https://www.spiegel.de/international/world/defense-industry-the-business-of-war-in-israel-a-988245.html> (дата звернення 03.02.2025).
10. Плотникова М. Ф., Присяжнюк О. Ф., Булуй О. Г., Управління ресурсами територіальних громад в умовах повоєнного періоду. *Управління та раціональне використання земельних ресурсів в територіальних громадах у повоєнний період*. 2024. С. 40–44.

REFERENCES:

1. Hryshchenko I. M., Kovtun T. Yu. (2022). Derzhavna pidtrymka biznesu u voiennyi chas [State support of business in wartime]. *Publichne upravlinnia ta natsionalna bezpeka*. Vyp. 2. S. 29–34. (in Ukrainian)
2. Kravchenko O. V. (2022). Derzhavna pidtrymka maloho biznesu v umovakh voiennoho stanu [State support for small business in martial law]. *Publichne upravlinnia: teoriia ta praktyka*. Vyp. 4. S. 45–51. (in Ukrainian)
3. Ekonomichna statystyka. Ekonomichna diialnist pidpriemstv [Economic activity of enterprises] (2024). Available at: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/size_20.htm (Date of accessed February 1st, 2025) (in Ukrainian)
4. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen (2024) Proiavy ekonomichnoi nerivnosti naselennia v Ukraini v konteksti zabezpechennia stiikosti. [Manifestations of Economic Inequality of the Population in Ukraine in the Context of Sustainability]. Available at: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/proyavy-ekonomichnoyi-nerivnosti-naselennya-v-ukrayini-v-konteksti> (Date of accessed February 1st, 2025) (in Ukrainian)
5. Osnovni pokaznyky diialnosti bankiv [Key Performance Indicators of Banks] (2024). Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/> (Date of accessed February 2nd, 2025) (in Ukrainian)
6. E-pravda. Hrant na vlasnu spravu: yak pratsiuie derzhavna prohrama ta khto mozhe otrymaty koshty [Grant for your own business: how the state program works and who can receive funds] (2024). Available at: <https://epravda.com.ua/rus/publications/2024/10/28/721047/> (Date of accessed February 2nd, 2025) (in Ukrainian)

7. Balan O. S., Shepel M. Ie., Harri M. (2023). Rozvytok maloho pidpriemnytstva v terytorialnykh hromadakh Ukrainy [Development of small business in territorial communities of Ukraine]. *Ekonomika ta derzhava*. Vyp. 5. S. 123–128. (in Ukrainian)
8. Hromady.org. Analiz mistsevykh biudzhativ za 2023 rik [Analysis of local budgets for 2023] (2024). Available at: <https://hromady.org/analiz-miscevix-byudzhativ-za-2023-rik/> (Date of accessed February 2nd, 2025) (in Ukrainian)
9. Becker, M. (2014). Israel's war business. Der Spiegel. Available at: <https://www.spiegel.de/international/world/defense-industry-the-business-of-war-in-israel-a-988245.html> (Date of accessed February 3rd, 2025)
10. Plotnikova M. F., Prysiazhniuk O. F., Buluy O. H., Management of Territorial Community Resources in the Post-War Period. Management and Rational Use of Land Resources in Territorial Communities in the Post-War Period. 2024. P. 40–44. (in Ukrainian).